

Prof. Hamit Bozarslan: Bugünkü Türkiye'nin temelinde İttihad ve Terakki'nin en ufak bir saldırıya uğramadan başlattığı I. Dünya Savaşı ve soykırım var

Posted on 12/04/2019

Türkiye tarihi bir dönemeçten geçerek demokrasi dışına doğru adım adım sürüklenirken, Ortadoğu bu süreci çok daha hızlı geçerek, yeryüzünde yaratılan ortak medeniyetin dışında bir yerde konumlanmış görünüyor.

Toplumsal hafızanın kaybolduğu, kültür ve bilgi birikiminin tahrip edildiği bu çağın ortaya çıkardıklarını tanımlamak da yine tarihçilere ve siyaset bilimcilere düşüyor.

'Nereye gidiyoruz' sorularının neden olduğu korku ve paniği açıklamada yardımcı olan, toplumların medeniyet içindeki kırılma ve kırılma süreçlerini yakından izleyen isimlerden biri de tarihçi ve siyaset bilimci Prof. Hamit Bozarslan.

Bozarslan bugünkü Türkiye'yi yaratan dinamiklerle ilgili, "Bugünkü Türkiye'nin temelinde İttihat ve Terakki'nin en ufak bir saldırıya uğramadan başlattığı Birinci Dünya Savaşı ve bir soykırım var. Kemalizm İttihatçılığın Sosyal-Darwinist söylemini resmi ideoloji olarak devam ettirdi. Bugünkü Erdoğanizmin temelinde ise, Türklüğü "cihan hâkimiyeti" misyonuna sahip olan bir millet olarak değerlendirmesi, geçmişi "20 milyon km²'lik anavatanın" kaybedildiği şiddetli bir imparatorluk nostaljyasından çıkararak okuması, geleceği ise tarihten intikam almayı mümkün kılacak zaman dilimi olarak algılaması var. Söz konusu olan sadece bir kopuş değil; güvensizliğin toplumun "asli kitlesi"nin ontoloji koşulu, tarih okuması ve gelecekteki hali olarak algılanması" yorumunu yaptı.

EHESS-École des Hautes Etudes en Sciences Sociales'de (Paris Sosyal Bilimler Yüksek Okulu) profesör olarak araştırmalarını sürdüren Bozarslan, Ortadoğu, Kürt sorunu, siyasal hareketler ve medeniyet alanlarında çalışmalar yürütüyor. Son kitabı, 'Kriz, Şiddet ve Medeniyetsizleşme' ile yaşanan yüzyılın en büyük açmazına mercek tutan Bozarslan, Ahval'in sorularını yanıtladı.

- Son kitabınız, 'Kriz, Şiddet ve Medeniyetsizleşme'nin ana temasını biraz anlatır mısınız?

Kitabın temelinde eş zamanlı olarak gözlediğimiz üç sürecin, İslâm aleminde kısmen bir intihar boyutuna ulaşan yıkım, yakından izlediğim İran, Rusya ve Türkiye'de yeni tip anti-demokrasilerin formasyonu ve Batı demokrasilerinin krizi bulunmakta. Alt başlığı 'Toplumun Kör Açıkları' olan kitap bu süreçleri 19. ve 20. yüzyılların tarihinden yola çıkarak sorgulamakta, bu uzun zaman diliminde rasyonalitenin yıkılmasının dinamiklerini ve sonuçlarını sorgulamakta. Kitap aynı zamanda bir çığlığı bir çağrıya dönüştürmekte, özellikle de demokrasilerde bu rasyonalite kaybının, çöküşün bir kader olmadığını dile getirmekte.

- 2010 yılından beri Ortadoğu'yu kasıp kavuran bir şiddet sarmalı ile karşı karşıyayız. Türkiye'nin sınırlarına kadar dayanan ve medeniyetlere verdiği zarar itibariyle tahrip gücü hayli yüksek bu şiddetin temelinde neler yatıyor?

Bir ihtimal nasıl ki tarihçiler bir Peloponez Savaşı'ndan (431-404) ya da 30 Yıl Savaşı'ndan (1618-1648) bahsediyorlarsa geleceğin tarihçileri de Ortadoğu'nun 1979 sonrası tarihinden bir 40 Yıl Savaşı olarak bahsedecekler. Bu şiddet sarmalının Ortadoğu'nun bölüştürülmesi, koloniyalizm, manda rejimleri, İsrail'in kuruluşu gibi tarihsel bazı nedenlerinin olduğu kesin. Ama 1920'lerden, hatta İttihat ve Terakki'den bu yana ortaya çıkan radikalizmlerin toplumu her türlü çoğulluğu inkâr eden organik bir bünye olarak tahayyül etmeleri, insanlık tarihini Sosyal Darwinist bir savaş tarihi olarak okumaları, iktidarı da "ya devlet başa ya kuzgun leşe" (ya da eski Yemen lider Salih'in tabiriyle "yılanların kelleleri üzerinde yürüme" sanatı)

olarak algulamaları şiddetin bu denli uzun bir zaman diliminde belirleyici olmasını da açıklamakta.

Bu olgulara aynı zamanda nesiller arası aktarımların barışçı bir şekilde gerçekleşmemesi, sınıraşırı aidiyetlerin zorla bastırılmaya çalışılması, mevcut rejimlerin toplumlarına bir proje sunamaması ya da bir anlam üretebilmekten uzak olmaları gibi faktörleri de eklemek gerekli. Son olarak da, kitapta da ele aldığım sorumluluk olgusunu hatırlatmakta fayda var: Ortadoğu'da bir imparatorluğu çökertmiş ve bir soykırım gerçekleştirmiş İttihat ve Terakki'den 1920'lerde Suriye toplumunun neredeyse fiziki olarak imhasını sağlamış bir rejime ve devlet dışı aktörlere kadar hiçbir aktör en ufak bir sorumluluk dile getirmedi; İttihatçıların anıları ya da Saddam Hüseyin'in sorgu tutanaklarını ele aldığınızda sorumluluğun ya "çark-i felek"e yüklendiğini ya da "dış düşmanlar"a, "içteki ihanet"e aktarıldığını göreceksiniz.

Böyle bir perspektifte sadece sorumluluk duygusu kaybolmamakta, aynı zamanda maceracılık da kaçınılmaz bir hale gelmekte, Alman sosyologu Karl Mannheim'in tabiriyle, "fırsat tanrısı" Kairos, salt kendi iradesinden yola çıkarak "tarihin tanrısı" olan Kronos'u alt edebileceğini düşünmekte, bu da Sarıkamış felaketinden Erdoğanizmin Suriye politikasına kadar bir dizi faciayı beraberinde getirmektedir. Bu kendini sorgulamama olgusu diğer sahalarda da görülmekte: kendilerini "asli" ya da "ulvi" olarak gören katmanlar, inancın inançsızlığa, bir dinin diğer bir dine, bir mezhebin diğer bir mezhebe, bir "millet" in diğer bir "millet" e, erkekliliğin kadınlığa, heterocinselliğin diğer cinselliklere sahip olmayacağını kabul etmemekteler.

- Irak, Suriye, Libya gibi savaş ve şiddetin uzun soluklu hüküm sürdüğü ülkelerde toplumsal hafıza ve medeniyet kaybından bahsedilebilir mi? Bu kaybın hem ülkelere, hem bölgeye hem de yeryüzünde oluşturulan ortak medeniyete verdiği zararlara dair neler söylersiniz?

Bir toplumun ortak bir hafızaya sahip olabilmesinin koşulu zamana ve mekâna güvenebilmesi, yaşadığı “an”ı geçmişin eleştirel bir yaklaşımla okunmasını ve geleceğin makul bir rasyonalite içinde düşünülmesini mümkün kılan bir an olarak algılaması, içinde yaşadığı mekânı da geçişkinlikleri mümkün kılan bir saha olarak değerlendirilebilmesi. Oysa ki, 2012-2013’te Suriye’de bin 200, Libya’da 300 milis kuvveti bulunmaktaydı.

Bu birbirlerinden kopmuş, militerleştirilmiş bin 200 ya da 300 zaman-mekan anlamına gelmekte. Aynı şekilde medeniyet kaybı da son derece açık: Gobineau ya da Taine’nin aksine, İbn Haldun ve Aydınlanma dönemi filozofları, “medeniyet”i milli ve dini sınırları aşan bir dünyaya ve geleceğe güven sistemi olarak tanımlamaktadır. Suriye’de son sekiz yılda 500 bin insan öldürüldü, 7 milyon kişi ülkeyi terk etti, 6 milyon insan ise “iç göçmen” konumunda. Bu koşullarda medeniyetin imhasından bahsedebiliriz.

- Bir medeniyetsizleşme, ortak kültür ve deneyimi yitirmeden söz edilebilir mi dünya genelinde? Yükselen popülizm, patlak veren savaşlar küreselleşmeye rağmen kaybedilen değerler bütününden köklü bir kopuşun kaçınılmaz birer sonuçları mıdır?

1997’de kaybettiğimiz Fransız tarihçisi François Furet, Aydınlanma dönemi düşünürlerinin iki soruyu dile getirdiklerini, ama bu iki sorunun hiçbir zaman örtüşmediklerini belirtmekteydi. Bunlardan biri doğrudan millî zaman ve mekânla ilgili olan “millet nedir?” sorusu, diğeri ise, milletin ve sınırların aşılmasını zorunlu kılan evrensel “medeniyet nedir?” sorusuydu. Küreselleşme yeni bir olgu değil; ama dünya tarihinin diğer bazı dönemlerinde küreselleşmenin aynı zamanda sınıraşırı bir “kültür cumhuriyeti”ni, ya “ortak değerler birliği”ni de mümkün kıldığını bilmekteyiz. Bugünkü sorun, küreselleşmenin kültür ve vatandaşlık boyutlarının nasıl oluşturabileceği.

- Toplumsal hafızanın yitirilmesine yeniden dönersek, Türkiye’nin 100 yıl önceki geçmişi ile bugünkü durduğu nokta arasında bir kopukluktan söz edilebilir mi? Böylesi bir kopuş ya da temassızlık varsa bunun sonuçlarını nasıl ve nerede hissediyoruz en çok? Ya da bir

çözülme sürecinin devamını mı yaşıyoruz son birkaç yüzyıldır?

Türkiye’de toplumsal hafıza son derece zayıf. Bunun Osmanlı’dan bugüne gelen bir dizi nedeni var. Reform döneminde bile Osmanlı kendisini sorgulamadı, Müslüman ve/ya Türklerle, hâkimiyetinde bulunan ve hızlı bir milletleşme sürecinden geçen cemaatler arasında bir eşitlik sisteminin oluşmasını kabul etmedi ve kendisine karşı başkaldırlar ya bir “şekavet”, ya da bir “ihamet” olarak okudu.

Bugünkü Türkiye’nin temelinde İttihat ve Terakki’nin en ufak bir saldırıya uğramadan başlattığı Birinci Dünya Savaşı ve bir soykırım var. Kemalizm İttihatçılığın Sosyal-Darwinist söylemini resmi ideoloji olarak devam ettirdi. Bugünkü Erdoğanizmin temelinde ise, Türklüğü “cihan hâkimiyeti” misyonuna sahip olan bir millet olarak değerlendirmesi, geçmişi “20 milyon km²’lik anavatanın” kaybedildiği şiddetli bir imparatorluk nostaljisinden çıkararak okuması, geleceği ise tarihten intikam almayı mümkün kılacak zaman dilimi olarak algılaması var. Söz konusu olan sadece bir kopuş değil; güvensizliğin toplumun “asli kitlesi”nin ontoloji koşulu, tarih okuması ve gelecekteki hali olarak algılanması.

- Medeniyet krizi sadece çatışmalı bölgelerde mi bir sorun Avrupa ya da Batı’da da benzer bir eğilim gözleniyor mu? Batı krizlere yanıt verme konusunda yeteri kadar mahir ve esnek mi, yoksa giderek katı ve kırılabilir bir hal mi alıyor?

Freud, haklı olarak bir mekanda yaşanan “medeniyet krizi”nin aynı zamanda evrensel bir olgu olan medeniyette yaşanan bir kriz olduğunu düşünmekteydi. Kişisel olarak Avrupa’da bir çöküş yaşanmadığını, kurumların radikal sağın iktidarda olduğu Avusturya’da dahi henüz oldukça güçlü olduğunu düşünüyorum. Ama Norveç ve Yeni Zelanda’da yaşananlar, Avrupa’dan IŞİD’e katılımlar, söylem düzeyinde gözlediğimiz radikalleşmeler, medeniyet krizinin tesirlerinin aynı zamanda müesses demokrasilerde de gözlendiğini göstermekte.

- Son çeyrek asra baktığımızda, medeniyetin kesintiye uğramasında hangi belli başlı olayları zikredebilirsiniz?

Ruanda soykırımı, Bosna savaşı, Çeçenistan’da neredeyse bir soykırım boyutunu alan katliamlar, Irak’ta 2000’lerde yaşanan ikili “etnik temizleme”, Suriye savaşı, Ruhingalar’ın sürgünü, Yemen, binlerce göçmenin Akdeniz’de can vermesi ve günümüzde Venezuela. Bunlar ilk elde akla gelen örnekler.

- Biraz bireysel düzleme inerek, bireyler hem kendi iyilikleri hem de toplumun iyiliği için hangi yetilerini ve tepkilerini ortaya koymada gerileme ya da çekiniklik içinde, ne dersiniz?

Bu soruya genel bir cevap verebilmek oldukça zor. Avrupa toplumlarının önemli bir kısmı kendilerini “orta sınıflar” toplumu olarak görmekte, bazen sosyal ve siyasi taleplerde bulunmakla birlikte kendi konumunu zayıflatabilecek bir statüko değişimini istememekte.

Bu aynı zamanda gençlik içinde de geçerli. Geleceğe umutla bakamamanın sonuçlarından biri, hayali bir kökenin aynı zamanda geleceği de belirleyen milli bir “ruh” ya da kimlik olarak değerlendirilmesini ya da bazı çevrelerde muhafazakar değerlere sarılınmasını da beraberinde getirmekte. Türkiye de dahil Ortadoğu’nun önemli bir kısmında ya uzun yıllardır devam eden bir sosyal yorgunluk, ya 2011 kalkışmalarının kurumsallaştıramadığı zayıf dayanışma ağları, ya da bir gaddarlaştırma ve hassassızlaşma sürecini görmekteyiz. Sanıyorum karşılaştığımız ve Avrupa’da demokrasiyi, diğer yerlerde toplumun kendisini tehdit eden en önemli sorunlardan biri, hem bireye bir mekan açan hem de çoğul bir sosyalizasyonu mümkün kılan kolektif dinamiklerin oluşmaması. Bu olgu “kitleleşmeyi” (massification) mümkün kılmakta, ama aslında bireyselleşmeyi de neredeyse imkansız bir hale getirmekte.

- Yeniden Ortadoğu’ya dönersek, IŞİD’in ve belki öncesinde Afganistan’daki El Kaide’nin

yeryüzü medeniyetinin kesintiye uğratılmasında, zayıflatılmasındaki rolüne dair neler söylersiniz?

Bu soruya cevap vermeden önce Ortadoğu'daki katliamların çok önemli bir kısmının devlet dışı aktörler tarafından değil devletler tarafından yapıldığını hatırlatmak gerekmekte. Kesinlikle legal-rasyonel bir boyuta sahip olamayan devletlerin önemli bir kısmı, Birleşmiş Milletler'de bir kürsüye sahip olan bir kartele ya da bir milis gücüne dönüşmüş olduğunu unutmayalım.

Ama el-Kaide'nin ya da IŞİD'in (ve diğer cihadi hareketlerin) çok daha radikal teknikler geliştirdikleri, örneğin onlarca cinayet /infaz videosunun gösterdiği gibi "fiil" ve "fiilin temsili" arasındaki farkı tümüyle ortadan kaldırdıklarını, mekan ve zamanı mekanın ve zamanın kameralar önünde imha edildiği bir "çerçeve"ye dönüştürdükleri kesin.

- İtiraz edebilen, değiştiren ve dönüştüren bir dünya düzeni için bireye ya da devlete düşen rolü nasıl tanımlarsınız?

Aslında kitapta devletsizleşme sürecinin ağır sonuçları olduğunu ve devletin yıkılmasının aynı zamanda toplumun yıkılmasını da beraberinde getirdiğini, bu süreçler içinde "iktidar"ın bir predatör (yırtıcı) çeteye dönüştüğünü, toplumun ise tüm özerkliğini kaybettiğini söylüyorum. Bu anlamda, anarşist devlet okumasından oldukça uzağım.

Ama aynı zamanda devletlere güvenilemeyeceğini, tam aksine devletin vatandaşlık inisiyatifleriyle radikal bir şekilde, çok daha geniş bir katılımı mümkün kılacak bir arenaya dönüştürülmesi gerektiğini savunuyorum. Burada çoğul bir sosyalizasyon - politizasyon sürecine katılan birey olgusu ve hem kendi özerkliklerini koruyan hem de kendileri de toplumsal mücadelelerle değiştirebilen kurumlar çok önemli.

Hannah Arendt "hak elde edebilme hakkı"ndan bahsetmekteydi. Bu aynı zamanda hak elde

edebilme için verilen mücadelelerin önce toplumsal, ikinci bir aşamada ise hukuksal çerçevede meşrulaştırılmasını gerektirmekte.

Türkiye toplumunun dinamikleri, kültür, bilgi, tarihsel birikimi bir çöküntü ile mi karşı karşıya ne dersiniz? Bu çöküşün ülkeyi getireceği nokta, Suriye ya da Irak benzeri bir tablo mudur?

Gelecek için bir öngöründe bulunabilmem mümkün değil. Ama yolsuzluk verilerini, sağlık ya da eğitim istatistiklerini, ekonomik krizi, dış siyasette yaşanan ve Erdoğanizmi yeni Osmanlılık'tan ve Rusya ve İran'la soğuk savaştan Putin'in önünde diz çökmeye getiren maceracılığı, « barış süreci »nden bugünkü kindar söyleme getiren süreci, Ergenekon-Balyoz dönemi ve sonrası Fethullahçılık-AKP ilişkilerini.... ele aldığımızda bir çöküş olduğunu kolayca görürüz. Bu çöküşün en belirleyici yani her şeyi kanıksama ve dolayısıyla da her şeyi unutma, kapkaradan bembeyaza hiçbir kırılma yaşanmıyormuş gibi geçebilme ve ciddi bir hafıza kaybı.

Kaynak: ahvalnews.com